

CONSEMNĂRI ARHEOLOGICE PRIVIND PIAȚA UNIVERSITĂȚII DIN BUCUREȘTI

dr. Panait I. PANAIT

Piața Universității din Capitală este un reper major în topografia orașului marcând locul de joncțiune între două mari bulevarde orientate N-S și E-V. Practic ea se compune din rondul creat la punctul de întâlnire a importantelor artere de circulație și din grădina celor patru statui implantate în covorul de iarbă și flori din fața Palatului Universitar.

Arheologic, Piața Universității, amenajată în a doua jumătate a secolului XIX, se plasează pe extrema de N a vetrei orașului medieval, iar din punct de vedere istoric ea se prezintă ca un veritabil pol al vieții spirituale a Bucureștilor, găzduind în raza ei de astăzi vestigii ale Mănăstirii Sf. Sava și în cadrul acesteia Academia Domnească, prima bibliotecă publică, cel dintâi muzeu a cărui tradiție este purtată de Muzeul Municipiului București, iar în imediata apropiere bolnița de la Colțea cu farmacia ei, cel mai vechi spital al Țării Românești, Școala de la Colțea și tipografia ș.a. Acestor moșteniri li se alătură astăzi Palatul Teatrului Național, construcție ridicată în anii 1967-1970, pe locul folosit adeseori pentru montarea cortului unor trupe artistice de circ. În secolul XX această piață a fost preferată de bucureșteni pentru adunări politice sau culturale, funcționalități oferite anterior de Piața Unirii și de Dealul Mitropoliei, de Câmpul Filaretului ș.a.

Observațiile arheologice s-au practicat, în această zonă, cu prilejul restaurării unor monumente arhitectonice și îndeosebi în timpul lucrărilor edilitare impuse de modernizarea orașului. Primul obiectiv abordat arheologic a fost Palatul Suțu, edificiu zidit în anii 1833-1834 de marele boier Costache Grigore Suțu în baza contractului încheiat cu arhitecții vienezi Johan Veit și Conrad Schwink¹. Clădirea, asupra căreia plana primejdia demolării, urma să devină, conform Hotărârii CE al SPB, din 10 decembrie 1956, sediul Muzeului București. Anterior, acestei noi funcționalități, era necesară restaurarea palatului, ajuns într-o stare rea, deși se afla în Piața Universității, centrul Capitalei. În arhiva Muzeului se găseau câteva documente scrise privind înțelegerea dintre comanditar și cei doi arhitecți, calitatea lucrărilor, în unele compartimente nemulțumitoare pentru beneficiar, adeseori făcute în etapa a doua a finisării interioare etc². Actele acestea se completau cu alte înscrisuri, conform cărora se știe că în mahalaua Sf. Sava existaseră casele

¹ Georgescu, Panait I. Panait, Petre Dache 1971, p. 42.

² Georgescu, Paul I. Cernovodeanu 1960, p. 16-20.

cronicarului Stoica Ludescu dobândite, prin moștenire, de la bunicul lui, Seman județul, fost în acest rang orășenesc între anii 1594-1626. Ulterior s-a conturat întregul mers al proprietății asupra edificiului și a vastului teren ce se afla către „*poarta mănăstirii Colțea*” și în mahalaua Sf. Sava, ajuns în jurul anului 1816 în stăpânirea postelnicului Costache Suțu, prin dota soției sale. În anul 1833 tânărul proprietar a poruncit zidirea actualului palat. Întrucât informația scrisă, deși valoroasă, nu răspundea complet cerințelor restauratorilor, în anul 1958 s-a trecut la efectuarea unor săpături, pe terenul din fața edificiului³. S-au trasat, pentru această lucrare, șase șanțuri, primul dintre ele dovedindu-se ineficient din cauza scurgerilor provocate de un canal. În celelalte șanțuri stratul de pământ viu, castaniu tasat, se afla la -1,62 m față de nivelul actual. El este acoperit de un pământ cenușiu închis, amestecat cu cărbuni, lăsând impresia efectelor unui incendiu. Acestui vechi nivel îi aparțin vestigiile unei case din paiantă de la care provin fragmente de farfurii smălțuite, cu picior inelar. Smălțul de culoare galbenă, maronie sau verde, ca și un fragment de cahlă plată, nesmălțuită, descoperite în strat, sugerează ca datare secolul al XVI-lea. Șanțul IV, deschis paralel cu latura sudică a palatului, a surprins peretele unei pivnițe, lat de 0,75 m, fiind făcut din cărămidă bine arsă (29x15,5x4 cm.) și mortar rezistent. Ulterior a fost găsit și peretele pereche care susținea zidul de sud al holului central al palatului. Pivnița aceasta, care aparținea „*caselor mari*” ale lui Stoica Ludescu avea o lățime de 4 m., boltă semicilindrică, susținută pe dublouri late de 1 m⁴. Zidul avansează spre Bulevardul I. C. Brătianu, sub pavajul curții, 17 m., ținându-se cu un altul orientat N-S. Sondajul din anul 1958 a dovedit că pe extrema sudică a Pieții Universității s-au găsit dovezi ale unei locuiri modeste din secolul XVI peste care s-au zidit casele lui Seman județul, și mult mai târziu Palatul Suțu.

Observațiile acestea au fost completate de săpăturile arheologului Dinu V. Rosetti efectuate, tot în anul 1958, în apropierea Bisericii Colțea, datorată marelui spătar Mihai Cantacuzino, din anii 1701-1702⁵. Lăcașul actual s-a ridicat la 2-3 m nord de fundațiile din cărămidă și bolovani de râu ale bisericii anterioare, a lui Udrea Doicescu, marele dregător ucis în timpul răzmeriței seimenilor și dorobanților din anul 1655⁶. Vestigiile respective au fost atinse în anul 1981 de arheologul Radu Ciuceanu și Cristian Țico⁷ și dezvelite complet de dr. Gh. Mănuclu-Adameșteanu, în anul 2006⁸, toate

³ Săpături efectuate de Panait I. Panait și Mihai Sâmpetru.

⁴ Panait 1963, p. 149-151.

⁵ Stoicescu 1961, p. 183.

⁶ Giurescu 1979, p. 70.

⁷ Zănescu 1992, p. 363.

⁸ Mănuclu-Adameșteanu, Dan Cosmin Pîrvulescu, Camelia Mirela Ciocănel, Zambory Mihaly, Dan D. Ionescu, Marcel Ciucă, Gabriel Vasile 2007, p. 95-98.

aceste intervenții fiind în legătură cu restaurări necesare bisericii, monument istoric de seamă pentru București dar și pentru Piața Universității.

În anul 1958 D.V. Rosetti trasase două secțiuni; una perpendiculară pe altarul bisericii cantacuzinești, lungă de 7,5 m și lată de 2 m și cea de a doua, mai redusă (4,50x2 m), care urmărea fundația absidei sudice a lăcașului respectiv. Șansa a făcut ca secțiunea I să atingă latura de sud a unui cuptor de ars vase ceramice și să identifice cel mai vechi nivel de locuire medievală pe această parte de SE a Pieței Universității. Pe baza fragmentelor ceramice aflate în strat și a observațiilor privind cuptorul medieval, s-a afirmat că toate acestea atestă existența unei locuiri medievale în a doua jumătate a secolului XV și începutul veacului următor⁹. O locuire modestă, beneficiară de construcții din paiantă, eventual bordeie, care adăposteau oameni de rând, siguri olari și alte categorii de meșteșugari, slujitori, peste care s-au ridicat mai târziu casele unor mari boieri sau orășeni de frunte. Pe parcursul secolului al XVI-lea s-au produs modificări în starea socială a acestei colectivități nordice a Bucureștilor, reflectate prin consemnarea unor boieri, slujitori la Curtea Domnească, așa ca și acel Andronache pârcălab cu care, de fapt, începe istoricul ctitoriei sale purtătoare a hramului Sf. Sava.

În același an, 1958, când s-au efectuat sondajele din curtea Palatului Suțu și în jurul Bisericii Colțea, prof. dr. Gh. Cantacuzino a făcut unele constatări pe șantierul de construcții de pe str. Academiei, nr. 4, unde săpându-se fundațiile noului bloc a fost găsită o pivniță, atribuită de arheolog, colțului sud-vestic al ansamblului Sf. Sava, o conductă de apă cu manșonul protector triunghiular, din care a depus, la Muzeul București, un crâmpei de conductă folosit mult timp și în expoziția de bază ș.a. Descoperirile din str. Academiei 4, în special, pivnița datată de Gh. Cantacuzino în secolul XVI, l-a determinat pe N. Stoicescu să plaseze faza I a mănăstirii Sf. Sava „*la sfârșitul secolului XVI sau la începutul secolului al XVII-lea*”¹⁰. Argumentul datei târzii este adus prin hrisovul din 23 aprilie 1619¹¹. Astfel mănăstirea ctitorită de Andronache pârcălab este printre primele construcții de zid de pe această extremă de Nord a Capitalei de azi.

Observațiile arheologice făcute pe șantierele de construcții din această zonă confirmă situația respectivă. Cele mai frecvente mărturii sunt pivnițele și conductele de apă care împânzesc Piața Universității.

Conducta 1 surprinsă la 22 m de colțul de SE al fațadei Palatului Universității, păstrată la -0,60 m față de actualul caldarâm, străbate un strat de pământ cenușiu închis, medieval, subțire de 0,15-0,25 m, fiind executată

⁹ Rosetti 1961, p. 672-676.

¹⁰ Stoicescu 1961, p. 295, n. 2.

¹¹ D.I.R., veac XVII/3. București. 1951, p. 353.

din olane protejate cu cărămizi puse în dublă pantă, legate cu mortar gălbui, cu cuiburi de var. Această conductă alimenta Mănăstirea Sf. Sava venind din Nord și îndreptându-se spre colțul actualei Bănci Comerciale Române.

Conducta 2 avea un traseu perpendicular pe cel anterior străbătând Bd. Regina Elisabeta, îndreptându-se spre Colțea, ambele aparținând secolului al XVIII-lea¹².

Conducta 3 urma aliniamentul str. Ed. Quinet fiind făcută din olane ceramice, ca și cele anterior notate și îndreptându-se spre str. Sărindar. Ea taie o eventuală groapă de bordei, în care s-au găsit fragmente de străchini smălțuite și cu motive trase cu angobă albă, putând fi datate în secolele XVII-XVIII.

Conducta 4, orientată NE-SV, desfășurată între statuia lui Gh. Lazăr și cea a lui Spiru Haret, aparținea secolului al XVIII-lea. Olanele tubulare smălțuite în interior au fost îmbrăcate cu un manșon de mortar gălbui nisipos și cărămizi în dublă pantă, fiind surprinsă sub trotuarul sudic al Bd. Regina Elisabeta.

Conducta 5, semnalată în fața statuii lui Gh. Lazăr, executată din olane de mai mare capacitate, neprotejate, acoperite în interior cu smalt verzui, subțire. Șanțul săpat pentru acest presupus canal de scurgere tăia un strat de moloz din prima jumătate a sec. XIX. Din ceea ce știm în prezent, zona Pieții Universității era străbătută de mai multe rețele de apă, unele venind din Cișmigiul de mai târziu, iar altele dinspre Grădina Icoanei sau Bucureștioara. Locuirea propriu-zisă era, în secolul XVI, restrânsă și am putea-o considera chiar pauperă. În martie 1964 construindu-se aripa nouă a Hotelului Athenée Palace s-au săpat fundațiile la 6 m., permițând citirea depunerilor stratigrafice din care rezultă că primul strat de viață în acest loc se datorează secolului al XVIII-lea¹³.

Pe Șantierul Metrou 2 au fost dezvelite, în apropierea Cinematografului Patria, în anul 1986, două mari pivnițe târzii din secolele XVIII-XIX¹⁴. Unele case din secolul al XVII-lea, aparținând limitei nordice a vetrei orașenești s-au identificat pe Bd. N. Bălcescu în fața Teatrului Național. O veritabilă explozie demografică și edilitară s-a petrecut către sfârșitul veacului XVII, cu tentacule pe Podul Mogoșoaiei – Cișmigiul și pe cursul Bucureștioarei. În urma daniilor domnești s-au construit case boierești în zona respectivă, consemnate în actele scrise sau semnalate arheologic¹⁵. Așa apar proprietățile lui Vergo *vel* portar în Mahalaua popii Stoica (Brezoianu–

¹² Panait I. Panait, *Carnet de șantier*, 20/1969.

¹³ *Idem*, *Carnet șantier*, 8/1963-1964.

¹⁴ Ciuceanu, C. Brăcăcescu 1992, p. 275-276.

¹⁵ Fundații semnalate în 25 XI 1959 pe actualul Bd. Regina Elisabeta, în apropierea joncțiunii cu Calea Victoriei (Podul Mogoșoaiei) provenind din secolul XVII (*Carnet șantier*, 2/1959-1960), pivnițe din secolele XVII-XVIII pe terenul noii aripi a Institutului de Arhitectură „Ion Mincu” (*Carnet șantier*, 15/1967) ș.a.

n.n.) în temeiul hrisovului din 11 octombrie 1693¹⁶, cele ale agăi Ianache Văcărescu, dobândite prin hrisovul din 17 aprilie 1696¹⁷, ale lui Pătrașco vel șetrar Brezoianu 1703¹⁸ ș.a.

De la micile biserici de lemn s-a trecut la lăcașe din zid, așa cum a fost cazul Bisericii Ienii (primul locaș dăruit după cutremurul din martie 1977-n.n.), ridicată în anul 1724, Biserica Dintr-o Zi, din Mahalaua popei Manea, ridicată de Marica Doamna (1702), bisericile Brezoianu (1710), Colțea (1701)¹⁹, Caimata (1730-1731), Scaune (1703) ș.a. Prin aceste construcții laice și de cult s-a schimbat și aspectul zonei în care se afla Mănăstirea Sf. Sava fostă, cu un veac înainte, într-o margine a orașului. Fusesse un așezământ monastic modest într-o perioadă în care Reședința Domnească de pe Dâmbovița era dotată cu marile mănăstiri: „Sf. Troiță”–Radu Vodă, cu Mănăstirea Mihai Vodă, pe care Paul de Alep o preciza, cu prilejul vizitelor sale la București, ca fiind „*de mari proporții și măreață, iar biserica avea trei cupole*”²⁰. Același însoțitor de patriarh venit din Orientul apropiat nota că Mănăstirea „Sf. Sava” era, în anul 1656, „*o mică mănăstire cu hramul Sf. Sava*”²¹. Nu știm prea multe lucruri despre ctitor, pe care G. I. Ionescu-Gion îl consemnează a fi fost „*un Andronake Pârcălabul*”²². Închinată schitului „Sf. Sava” de la Sfântul Mormânt, i s-a dat această denumire, hramul fiind însă „*Buna Vestire*”. Fiind subordonată marelui centru creștin, mănăstirea pârcălabului Andronache a primit, din partea bucureștenilor, diferite dării: prăvălii, locuri de casă, ogoare, devenind sediu de găzduire a ortodocșilor răsăriteni porniți în hagealîc la Ierusalim²³.

Faima așezământului călugăresc avea să fie dobândită prin găzduirea școlii înființată de Șerban Vodă Cantacuzino, la început de domnie, sub îndemnul fratelui său, stolnicul Constantin Cantacuzino, și ridicată la rang de Academie Domnească de către Constantin Brâncoveanu²⁴.

O bogată bibliografie datorată cercetătorilor români și străini reflectă rolul acestei prestigioase instituții bucureștene a cărei tradiție o poartă în prezent Universitatea București. Foarte mulți dintre intelectualii Țării Românești, din secolele XVII-XIX, s-au format în acest templu al învățământului nostru, la care s-au adăpat și tineri veniți de peste hotare. Ca izvoare ma-

¹⁶ Georgescu, Paul I. Cernovodeanu, Ioana Cristache-Panait 1960, p. 53-54.

¹⁷ *Ibidem*, p. 56-59.

¹⁸ *Ibidem*, p. 66.

¹⁹ Sacerdoțeanu 1972, p. 143-155.

²⁰ *Călători străini despre Țările Române*, VI, București, 1976, p. 228.

²¹ *Ibidem*.

²² Ionescu-Gion 1899, p. 212.

²³ Panait 2000 (Ms.).

²⁴ Ciobanu 1982, p. 168-177.

teriale păstrate astăzi la loc de cinste se află „*Pisania bisericii zidită de Vodă Brâncoveanu pentru Mănăstirea Sf. Sava*”²⁵, pietre tombale ale unor erudiți dascăli, alte piese litice la care s-au alăturat vestigii arheologice descoperite în anul 1972.

Către sfârșitul lunii mai din acel an, pe actualul Bd. Regina Elisabeta, se executau lucrări ale Intreprinderii Teleconstrucția, sector 1, care constau, mai întâi, din săparea unui șanț lat de 1 m, în trotuarul sudic, opus fațadei Palatului Universității, în segmentul spațiului rezervat statuii lui Mihai Viteazul, și a unei casete de 3,35x3,20 m., alipită aleei ce duce la Banca Comercială Romană²⁶. Lucrările mergeau anevoios întrucât era necesară spargerea unui planșeu gros de beton. Peretele estic al casetei a căzut peste un zid de cărămidă bine arsă, fixată cu mortar alb-gălbui cu nisip și pietriș. Șanțul s-a dovedit un adevărat ax al celor două biserici care s-au succedat la „*Sf. Sava*”, cunoscute din documente și din cronica oficială domnească, dar acum identificate cert în teren. Fundațiile lor se află la 7 m de soclul statuii Voievodului Unificator, ocupând actuala stație pentru mijloacele de transport în comun care se îndreaptă spre Piața Rosetti. Arheologic s-a precizat că zidirea lui Constantin Vodă Brâncoveanu, pe care o notăm, B₂, a suprapus complet lăcașul lui Andronache pârcaľab, (B₁) fiind într-adevăr mult mai încăpătoare decât precedenta (Pl. 1).

Biserica 1 (sec. XVI-XVII) a urmat planul de sală, cu absida altarului neprecizată clar în șanțul respectiv, fiind dezvelită latura de sud pe o lungime de 14,62 m (Z.E.) Zidul executat din cărămidă (25x12x3,5 m) cu mortar nisipos-gălburiu, prezintă multiple fisuri. El se țese cu alte două ziduri perpendiculare (Z.F., Z.D.), late de 0,90 și 1,00 m, grosime care trebuie să fi avut și această latură sudică a bisericii, dezvelită numai pe jumătatea ei nordică. Dacă planul de sală este sigur, așa cum evidentă este și starea de slabă rezistență a pereților în anul 1707, când Constantin Brâncoveanu încerca să o repare²⁷, fără rezultat, axul longitudinal trebuie să fi fost peste cei 14,62 m câți sunt precizați acum²⁸.

Biserica 2 (1709-1870) a fost delimitată în Vest de peretele zidit al casetei săpată în anul 1972 și de un arc de zid spre E., atribuit altarului, măsurând astfel 27 m lungime. Cărămida folosită diferă de cea a antecesorilor

²⁵ Șantier supravegheat arheologic în colaborare cu regretatul coleg Aristide Ștefănescu. El este autorul raportului intitulat „Academia Domnească de la Sf. Sava ctitorie cantacuzină – repere arheologice”, publicat în **București.MIM**, XV, București, 2001, p. 147-152.

²⁶ Maistrul Șantierului 117. Abălașei Mircea a dat un devotat sprijin cercetării arheologice, fapt pentru care i se cuvin mulțumiri.

²⁷ Stoicescu 1961, p. 295.

²⁸ Zidul E pornește de la 1.20 m față de Z.A. și la 7.10 m se țese cu Z.F. având capul tăiat brusc la 14.62 m.

(28x15x3,5) fiind fixată cu mortar pregătit din nisip, pietriș și cuiburi de var. Cum este și firesc, pereții brâncovenești s-au păstrat la cote mai înalte, ei acoperind fundațiile ctitoriei lui Andronache pârcălab, retezate la cota pavimentului interior. Au fost evidente numai zidurile transversale; Z.A., extrema exonartexului, perete gros de 1,62 m, Z.B., lat de 1,05 m marcând pro-naosul, Z.C. de 1,02 m, separator de naos și Z.G. de 1,30 m cel al altarului. Toate aceste ziduri sunt retezate la cca. 1 m față de caldarâmul actual, în timp ce acelea vechi au rămas la 1,57-1,72 m față de același reper. Fundația bisericii pornește dintr-un decroș aflat la -1,60 m fiind bine acoperită de mortar. Stratigrafic actul ctitoricesc voievodal este indicat de o dungă de mortar care acoperă un strat de pământ cenușiu purtat ce are sub el un strat gros de moloz, în care zac resturi de cărămidă provenite de la vechea biserică. În interiorul bisericii brâncovenești s-au aglomerat materiale provenite de la demolarea practică în anul 1870, când un deviz aproba suma de 300 lei „pentru dărâmarea bisericii”²⁹. Au rămas împlântate în pământ fundațiile care redau aievea planul ctitoriei unui pârcălab și cele ale mult credinciosului Sfânt Constantin Brâncoveanu, dar și morminte ale cimitirului din jur. Caseta menționată anterior, săpată în fața intrării de pe latura apuseană, a scos la lumină 12 înhumați (Pl. 2);

M1 – găsit la -0,85 m față de nivelul de înhumare, matur. Membrele inferioare deranjate de fundația tindei bisericii brâncovenești, fapt ce arată că provine de la lăcașul anterior. În mâna dreaptă păstra o monedă.

M2 – craniu depus într-o groapă ovoidală având alături o cărămidă pe care era zgâriat numele „Anania”, ceea ce indică un călugăr.

M3 – adolescent cu membrele inferioare deranjate de groapa făcută pentru M2. În pământul de umplutură câteva fragmente de farfurie cu smalt verde dens (secolul XVII).

M4 – matur cu brațele foarte strânse pe lângă trup, mâinile ridicate către clavicule, monedă pe piept.

M5 – matur, craniul afectat de săparea gropii M1 care l-a suprapus. dovedindu-se că și acesta a fost depus în secolul XVII.

M6 – matur, brațele cu coatele distanțate de corp, falangele foarte înverzite din cauza unei monede puternic oxidată părând a fi patrona Ungariei. În umplutură bucăți de lemn carbonizat.

M7 – matur de la care s-a găsit, în caseta respectivă, numai picioarele.

M8 – matur surprins de la gât în jos, brațul drept pe abdomen, cel stâng deranjat de M7. Ca inventar a avut o monedă foarte mică, oxidată.

M9 – reînhumare de matur.

²⁹ Ionașcu 1965, p. 111.

M10 – matur bine păstrat. La mâna stângă avea o monedă ruptă. Brațul stâng rămas pe piept, cel drept lipsă, mormântul fiind deranjat.

M11 – adolescent(ă) înhumat(ă) lângă *M10* având mâinile păstrate pe abdomen unde a apărut și o monedă de secolul XVI și 3 copci de veșmânt.

M12 – craniu reînhumat în apropierea lui *M7* și *M8*, putând fi chiar craniul acestuia din urmă³⁰

Cele 12 morminte făceau parte din cimitirul format în jurul bisericii lui Andronache și folosit și în timpul lăcașului brâncovenesc. Caseta respectivă în care au apărut osemintele ocupa un mic teren din fața exonartexului, fiind populată cu 10 creștini maturi, unul dintre ei, fost călugăr, cum indică acea cărămidă cu numele lui Anania <*M*₂>, și 2 adolescenți. Inventarul funerar se compune din monede (*M*₁, *M*₄, *M*₆, *M*₈, *M*₁₀, *M*₁₁), cărămidă cu inscripții (*M*₂), copci vestimentare (*M*₁₁), resturi de sicriu ș.a.

Zone de înhumare se identifică atât în jurul lăcașelor cât și dicolo de colțul de SV al mănăstirii unde arheologul dr. Gh. Cantacuzino a semnalat situații similare, pe str. Academiei 4.

În dănuirea ei, Mănăstirea Sf. Sava a cunoscut cel puțin trei mari etape de construire, începând cu aceia a meșterilor lui Andronache pârcașlab de la care se cunosc vestigii de zidărie și morminte, la care se adaugă un rest din pavimentul, făcut din cărămidă (25x14x3,5 cm) care acoperea pronaosul.

Cea de a doua fază este datorată lui Constantin Vodă Brâncoveanu, începută cu zidirea clădirii școlii și încercarea consolidării pereților lăcașului existent, eșuată prin năruirea acestora și ca atare ctitorirea bisericii celei noi, între anii 1707-1709, date consemnate în pisanie³¹. Acest lăcaș, mult mai extins, avea pereții groși, în jur de 1 m. întăriți cu tiranți din bârne de lemn și care urmau un plan triconc, compus din exonartex (3.5 m), pronaos (5,50 m), naos cu cele două abside laterale și altarul semicircular în interior și poligonal în afară. Absida răsăriteană, delimitată de zid gros de 1.30 m, păstrează un paviment din cărămidă, care probabil susținea lespezile la care se referă ispravnicul lucrării, Radu Dudescu. în epistola sa către patriarhul Ierusalimului Hrisant Nottara, din 13 septembrie 1710. El informa pe înaltul prelat, atât de legat de faptele lui Vodă Brâncoveanu, că „a luat sfârșit clădirea sfintei biserici și e fără lipsă de toate, atât la zugrăvit, cât și la așternerea de lespezi, catapeteasma și alte lucruri de nevoie”³². S-a zidit pe latura de E o casă de piatră pentru tipografie și o bibliotecă și muzeu în colțul de

³⁰ Panait I. Panait. *Carnet șantier*. 28/1. 1972.

³¹ Pisania Mănăstirii Sf. Sava indică ziua de târnosire – 20 iulie 1709. Placa de piatră, frumos ornamentată se află la Muzeul Național de Artă din București.

³² Hurmuzaki 1936. p. 76.

SE al curții mănăstirești, așa cum indică planurile ulterioare³³. Lucrarea lui Constantin Brâncoveanu a fost mult mai amplă, incluzând diverse zidiri intervenite până în anul 1713, precum case pentru școală, o poartă de piatră, grajd, șură, zid de protecție ș.a.³⁴. Existau la Sf. Sava „case patriarhicești”, aflate în colțul de SV, chilii, casele egumenești ș.a. Un incendiu pornit în anul 1739 a provocat avaria construcțiilor, care au fost reparate ulterior. Cel care a marcat a treia mare etapă de zidire a fost Alexandru Vodă Ipsilanti, domnitorul apreciat de Nicolae Iorga „*printre cei mai buni domni ai noștri din secolul al XVIII-lea, dacă locul său nu e în fruntea lor chiar*”, convingere la care aderă și un istoric din zilele noastre³⁵.

După anul 1767 ansamblul arhitectonic Sf. Sava rămăsese exclusiv pentru școală. În timpul primei sale domnii în Țara Românească, Vodă Alexandru Ipsilanti (1774-1782) a susținut o politică de promovare a meșteșugurilor și negoțului, dar și de înflorire a învățământului, inclusiv Academia de la Sf. Sava³⁶. El a beneficiat de o clădire de mari proporții, ceea ce planul din anul 1852 numește „*Colegiul Sf. Sava*”, care ar fi ocupat latura de N a Bulevardului Regina Elisabeta. După o schiță datorată lui Alex. N. Vitzu, fost elev acolo, incinta Sf. Sava se desfășura pe ambele părți ale bulevardului de azi, având pe N clădirea mare a Colegiului și lângă aripa de V a acestuia o altă casă de mai mici proporții, probabil casa episcopală cu pridvor spre str. Academiei³⁷. În zona centrală mai dăinuia biserica lui Constantin Vodă Brâncoveanu, în fața căreia se afla poarta mare dinspre Ulița Academiei. La anul 1852 Școala de la Sf. Sava avea o poartă de V, cea deja evocată și o a doua, pe latura de S, amenajată între clădirea Bibliotecii și a Muzeului (în plan un T răsturnat) în partea de SE și construcția, atribuită învățământului primar, ce ocupa colțul de SV și se extindea până la poarta de S. permițând ajungerea în str. Ion Ghica și de aici Ulița Colței. Prima poartă, cea spre str. Academiei, era flancată de două alte corpuri de clădiri aflate aproximativ pe traseul Bd. Regina Elisabeta de azi. Documentele de epocă atribuie lui Alexandru Vodă Ipsilanti, în afara palatului școlar, desfășurat pe două nivele, și alte case pentru cursuri, locuințe, dependințe, rezultate din campania de construcții încheiată în anul 1779 sau rămase de la Vodă Brâncoveanu, cum era biserica păstrătoare a unei singure turle, din lemn, ridicată pe exonartex³⁸.

³³ 1864 *Universitatea din București 1964*, București, p. 13.

³⁴ Stoicescu 1961, p. 295.

³⁵ Matei 1982, p. 17.

³⁶ Giurescu 1974, p. 65-66.

³⁷ Vătămanu 1973, p. 47.

³⁸ 1864 *Universitatea din București 1964*, Pl. XXI.

În jurul mănăstirii erau case și alte proprietăți deținute de persoane evocate cu prilejul cumpărării de terenuri de către urbe pentru amenajarea arterei „*Calea Bulevardului Universității*” și a grădinii din față, conform proiectului întocmit de arh. Al. Orăscu și Sc. Benisch, aprobat de Alexandru D. Ghica, la 10 septembrie 1857, o lună mai târziu s-a pus piatra fundamentală a actualului Palat al Universității³⁹.

Cu excepția bisericii pentru care s-a propus inițial strămutarea ei „din locul unde se află”, toate clădirile aflate acolo au fost decimate⁴⁰. Starea lor era deja afectată de calamități și de vechime. Printr-un raport din 3 decembrie 1852 domnitorul Barbu Știrbei era informat că edificiile în care se aflau biblioteca și muzeul, plasate în vecinătatea marelui boier Costache Suțu, erau „*dărăpănate și umedioase*”⁴¹. Expertiza făcută bisericii constata-se că și aceasta era legată „*cu șine de fier*” fără a i se asigura o rezistență deplină, mergându-se cu propunerea de a se zidi un alt lăcaș⁴². Era ultima clădire din zestrea lui Constantin Brâncoveanu care a fost năruită, cum s-a mai spus, în anul 1870, când noul Palat al Universității era deja o mândrie a orașului București⁴³. Era tratat ca un „*Centru pentru instrucția publică superioară*”.

Monumentalitatea edificiului a impus încadrarea lui într-un spațiu corespunzător, o arteră de comunicații directe spre Ulița Colței și Podul Mogoșoaiei. Primul crâmpei a fost trasat în fața Universității și extins, în etape, până la smârcurile Cișmigiului și mai departe. S-a creat grădina semi-circulară, în mijlocul căreia a fost plantată statuia lui Mihai Viteazul, care anterior fusese proiectată la poarta de intrare în grădina Cișmigiu. Opera de bronz a sculptorului Carrier Belleuse a fost dezvelită, sub presiunea studenților, în anul 1874. Fundațiile suprapuse ale celor două biserici Sf. Sava au rămas la 7 m Nord de soclul statuii, așa cum se păstrează și în prezent. Ele constituie cele mai importante vestigii evocatoare ale primei Academii a Țării Românești, existentă către sfârșitul secolului al XVII-lea. Actualul Bulevard Regina Elisabeta și Piața din fața Universității, acoperă o bună parte din terenul Mănăstirii Sf. Sava, cu resturile clădirilor folosite pentru chilii, case patriarhicești și egumenești, cimitir, dotări gospodărești, corpurile spațiilor școlare, biblioteca cu 10.000 de cărți, muzeul, tipografia, zidul de incintă cu porțile de piatră, un inventar arheologic de mare interes.

³⁹ Ionașcu 1965, p. 105-108.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 111.

⁴¹ *Ibidem*, p. 105, n. 1.

⁴² *Ibidem*, p. 111.

⁴³ Data demolării Bisericii Sf. Sava este apreciată diferit: Ionescu 1938, p. 92, dă data 1855.

Bibliografie

Ciobanu 1982 = Radu Ștefan Ciobanu, *Pe urmele Stolnicului Constantin Cantacuzino*, București, 1982.

Ciuceanu, C. Brăcăcescu 1992 = Radu Ciuceanu, Cristian Brăcăcescu, Cercetări arheologice întreprinse pe șantierele de construcții bucureștene, CAB, IV, București, 1992, p. 275-276.

D.I.R. = *Documente privind istoria României. B. Țara Românească*, Editura Academiei RPR.

Georgescu, Paul I. Cernovodeanu 1960 = Florian Georgescu, Paul I. Cernovodeanu, *Muzeul de istorie a Municipiului București*, București, 1960.

Georgescu, Paul I. Cernovodeanu, Ioana Cristache-Panait 1960 = Florian Gorgescu, Paul I. Cernovodeanu, Ioana Cristache-Panait, *Documente privind istoria orașului București*, București, 1960.

Georgescu, Panait I. Panait, Petre Dache 1971 = Florian Georgescu, Panait I. Panait, Petre Dache, *Muzeul de istorie a Municipiului București, 1921-1971*, București, 1971.

Giurescu 1974 = Const. C. Giurescu, Alexandre Ypsilanti voévode de Valachie et de Moldavie, în „*L'epoque phanariote*”, Thesaloniki, 1974.

Giurescu 1979 = Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, ed. a II-a, București, 1979.

Hurmuzaki 1936 = Documente privitoare la Istoria Românilor, vol. XIV, *Documente grecești privitoare la istoria românilor* de N. Iorga, Partea III. C. 1560-C. 1820, București, 1936.

Ionașcu 1965 = Ion Ionașcu, Condițiile edificării palatului „Academiei” (Universității) din București în anii 1857-1864, MIM, III, București, 1965, p. 105-118.

Ionnescu-Gion 1899 = G. I. Ionnescu-Gion, *Istoria Bucurescilor*, I. V. Socecu, Bucuresci, 1899.

Ionescu 1938 = Grigore Ionescu, *București. Ghid istoric și artistic*, București, 1938.

Mănușu-Adameșteanu, Dan Cosmin Pîrvulescu, Camelia Mirela Ciocănel, Zambory Mihaly, Dan D. Ionescu, Marcel Ciucă, Gabriel Vasile 2007 = Gh. Mănușu-Adameșteanu, Dan Cosmin Pîrvulescu, Camelia Mirela Ciocănel, Zambory Mihaly (MMB), Dan D. Ionescu (INMI), Marcel Ciucă (Arhivele Naționale), Gabriel Vasile (MNIR-CNCP), 46. București. Punct: Biserica Trei Ierarhi Colțea, CCA, Campania 2006, cIMeC, 2007, p. 95-98.

Matei 1982 = Vlad D. Matei, Un principe iluminist – Alexandru Ipsilanti, *Magazin istoric*, XVII, 2, 1982.

Panait 1963 = Panait I. Panait, Sondajul arheologic din B-dul 1848, nr. 2, *CAB*, I, București, 1963, p. 149-151.

Panait 2000 = Panait I. Panait, Orașul București văzut de un călător ucrainean la începutul secolului al XVIII-lea, Comunicare la „Comisia de istorie româno-ucraineană”, Neptun, 17-18 mai 2000 (Ms.).

Rosetti 1961 = Dinu V. Rosetti, Sondajul de la Biserica Colțea, *Material*, VII, București, 1961, p. 670-676.

Sacerdoțeanu 1972 = Aurelian Sacerdoțeanu, Etnografie bucureșteană în secolul al XVIII-lea, *București.MIM*, IX, București, 1972, p. 143-155.

Stoicescu 1961 = Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, 1961.

Vătămanu 1973 = N. Vătămanu, *Istorie bucureșteană*, București, 1973.

Zănescu 1992 = Ionel Zănescu, Cronica cercetărilor arheologice (1981-1989), *CAB*, IV, București, 1992, p. 363-371.

Abstract

Urban public works done in the centre of Bucharest allowed recording the archaeological remains of St. Sava Monastery. Built at the end of XVI century, the monastery became the seat of Waivode School and under the reign of Constantine Brâncoveanu (1688 - 1714) gained the rank of Waivode Academy.

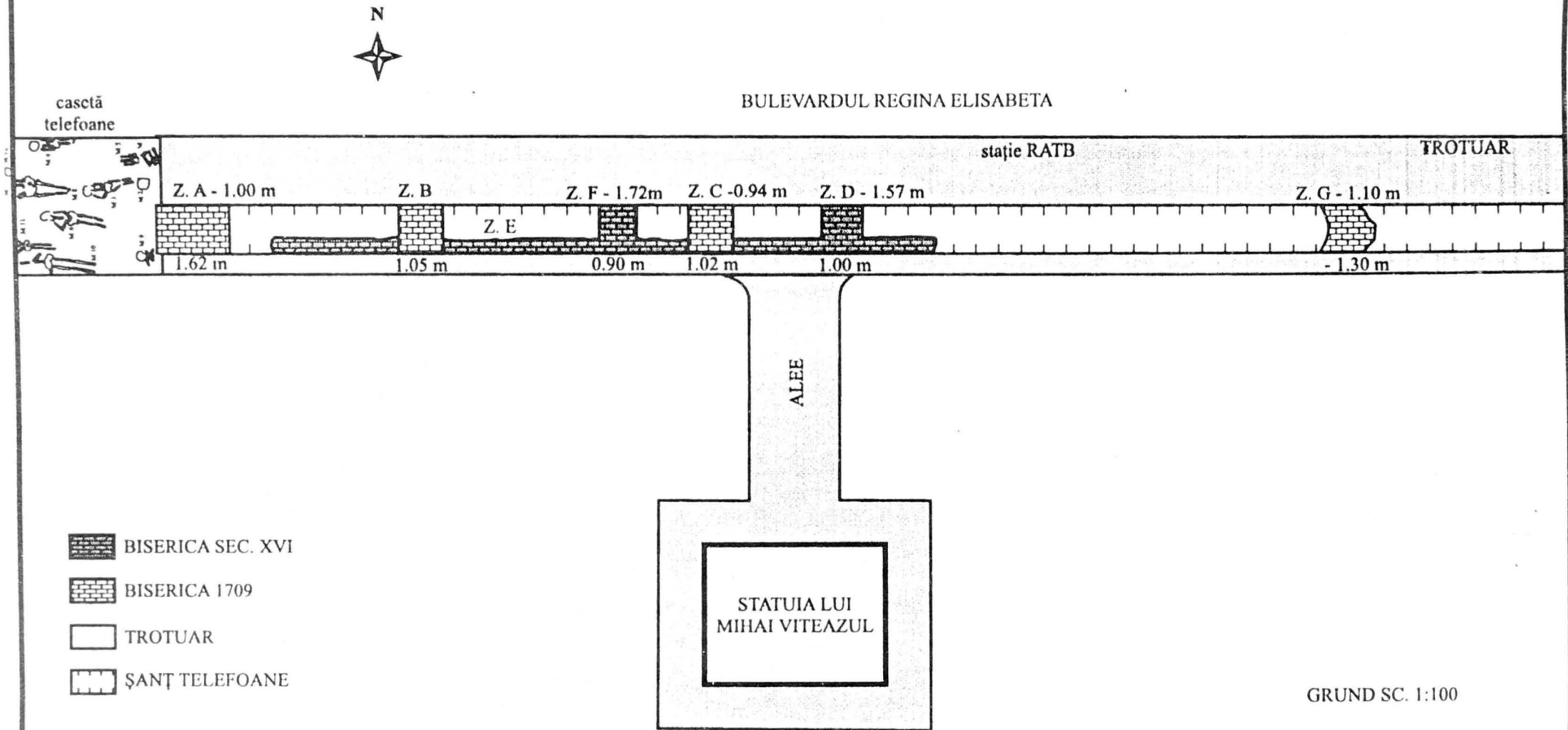
The base of two churches from the middle of the monastery surrounded by a graveyard, the remains of some buildings in which found a shelter monks, the school, the first public library, the first museum, a typography and many others.

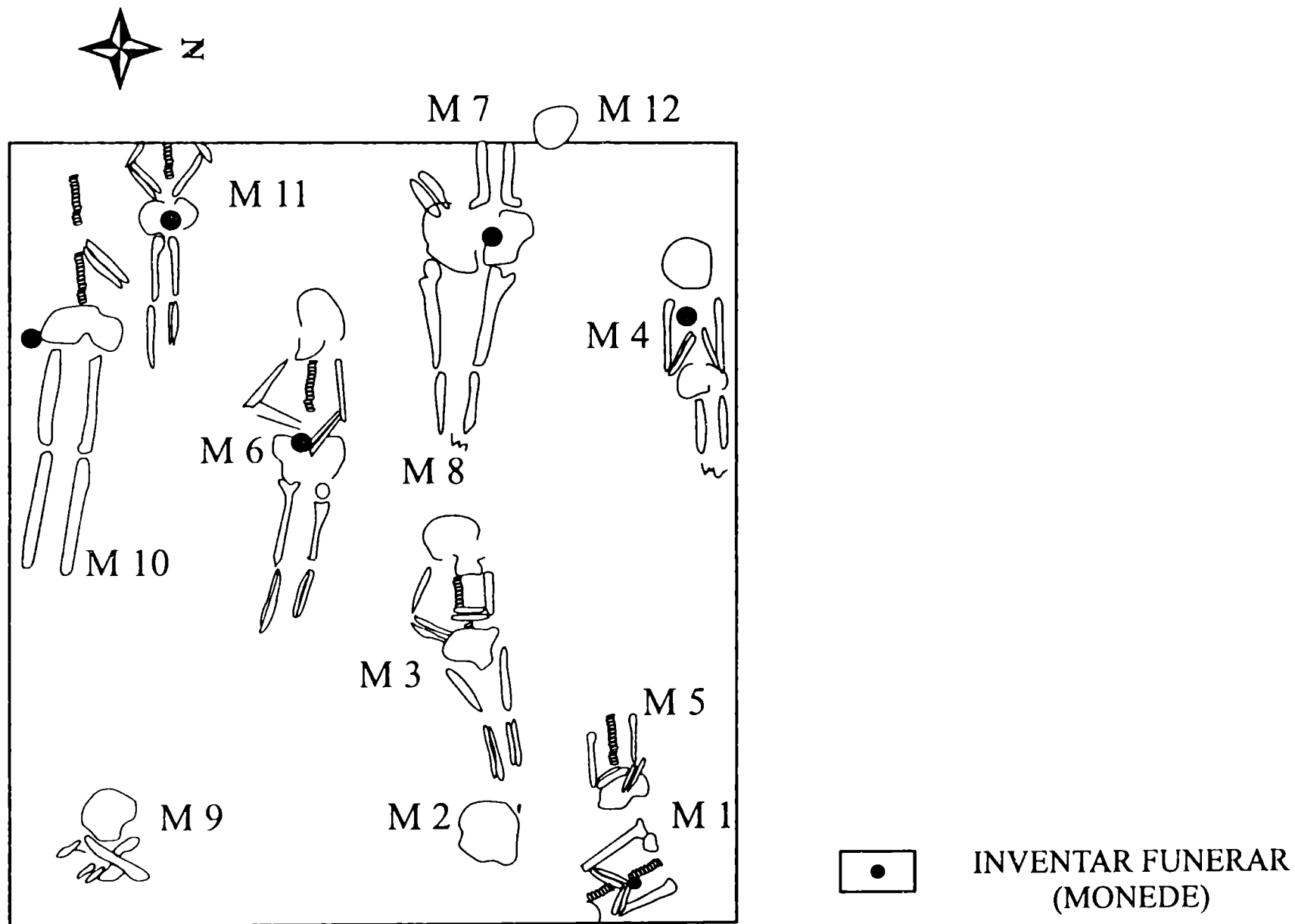
The present paper have the purpose to inform the Municipality over the archaeological site „St. Sava” by the reason of the excavations made on the Queen Elisabeth Boulevard and in University Square.

PIAȚA UNIVERSITĂȚII - BISERICILE MĂNĂSTIRII "Sf. SAVA"

CERCETĂRI ARHEOLOGICE

UNIVERSITATEA BUCUREȘTI

Planșa 2. Casetă telefoane (detaliu).